GOTYK W POLSCE

Na ziemie polskie gotyk dotarł wraz z zakonami dominikańskim i franciszkańskim dopiero pod koniec pierwszej połowy XIII wieku. Pierwsze elementy nowego stylu są widoczne w budowanej z fundacji Iwa Odrowąża w latach 1226 - 1250 ceglanej bazylice św. Trójcy w Krakowie. W tym dominikańskim kościele, należącym do czasów późnoromańskich, wykonano ostrołukowe łęki międzynawowe. Kościoły dominikańskie i franciszkańskie, budowane w stylu wczesnogotyckim, charakteryzują się zgodnie z regułą zakonu prostotą formy i brakiem wież, witraży i bogatego wystroju. Zazwyczaj długie, prostokątnie prezbiterium, przeznaczone dla zakonników przykrywano krzyżowo-żebrowymi sklepieniami. Korpus oddzielony przez lektorium przykrywano stropem lub otwartą więźbą dachową. Powstają także nieliczne budowle cysterskie. Forma gotyckich kościołów jest znacznie bardziej zróżnicowana niż obiektów powstających w okresie romańskim. Ciekawe obiekty, w dwóch różnych odmianach regionalnych stylu, powstały w Lubiążu, Kamieńcu Ząbkowickim i Henrykowie oraz w Oliwie, Pelplinie i Koronowie. Na kształtowanie się stylu gotyckiego miały duży wpływ przemiany zachodzące wśród mieszczaństwa. Lokacja miast na prawie magdeburskim i powstawanie nowych ośrodków, których mieszkańcy w okresie rozdrobnienia dzielnicowego czuli się związani przede wszystkim z własnym regionem a nie całym krajem sprzyjała powstawaniu odrębnych szkół sztuki gotyckiej. Podobnie jak w innych państwach, w polskich miastach także składano zbiorowe zamówienia na budowę nowych kościołów. Niemałą rolę odegrał mecenat królewski. Reforma państwa przeprowadzona w XIV wieku umożliwiła finansowanie wielu inwestycji tego okresu. Okres rządów Kazimierza Wielkiego to czas największego rozkwitu architektury gotyckiej w Polsce. Po raz drugi podobny rozwój miał miejsce w fazie późnogotyckiej, za rządów Kazimierza Jagiellończyka.

Obszar Polski południowej, a zwłaszcza rejon Dolnego Śląska, pozostawał w ścisłym kontakcie z budowniczymi Czech. W rejonie Małopolski, pod patronatem królewskim, rozwijało się budownictwo nazywane stylem dworskim. W tej części kraju najszybciej, także za sprawą mecenatu dworskiego, zagościł renesans (początek XVI wieku). Na architekturę ziem północnych silnie oddziaływały wzorce inspirowane budowlami państwa zakonu krzyżackiego oraz innych miast związanych z Hanzą. Wielkopolska, która utraciła na rzecz Małopolski wiodącą rolę w kraju nie odegrała w kształtowaniu się tego stylu znaczącej roli. Architektura tych ziem wykazuje wiele związków z zabudową Śląska i Pomorza. Mazowsze, które przyłączyło się do Korony dopiero w 1526 wzorowało się przede wszystkim na sztuce pomorskiej. Tam też najdłużej (do przełomu XVI i XVII wieku) kontynuowano tradycje gotyckie.

WIELKOPOLSKA

- budowanie z cegły z kamiennymi detalami architektonicznymi
- układy bazylikowe
- prezbiteria zamknięte wielobocznie z ambitem i wieńcem kaplic
- sklepienia krzyżowo-żebrowe
- fasady dwuwieżowe
- lizeny w ścianach nawy głównej

POMORZE

- budowanie z cegły
- układy halowe
- ogromna skala
- prezbiteria zamknięte ścianą prostą lub wielobocznie
- oddziaływanie masą surowego muru
- sklepienia gwiaździste, wsparte na ośmiobocznych filarach
- fasada jednowieżowa lub dekoracyjne szczyty
- wpuszczanie przypór do wnętrza budowli

ŚLĄSK

- budowanie z cegły z kamiennymi detalami architektonicznymi
- ogromna skala
- wyraźnie zaznaczony wertykalizm
- układy bazylikowe i halowe
- trójnawowe prezbiteria zamknięte absydami
- oddziaływanie masą surowego muru
- sklepienia trójpromienne w nawach bocznych
- lizeny w ścianach nawy głównej
- inspirowanie się architekturą alzacką i nadreńską

MAŁOPOLSKA

- budowanie z cegły i kamienia
- układy bazylikowe
- prezbiteria zamknięte wielobocznie
- sklepienia krzyżowo-żebrowe
- fasady dwuwieżowe
- system filarowo-przyporowy z przyporą dostawioną do filaru od strony nawy bocznej
- akcentowanie gzymsem dwukondygnacyjności ściany nawy głównej

Wyjaśnij termin *kościoły baryczkowskie*

……

……

……

Kolegiata Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Wiślicy

Opisz bryłę budowli ……

……

……

……

Typy szczytów gotyckich w Polsce:

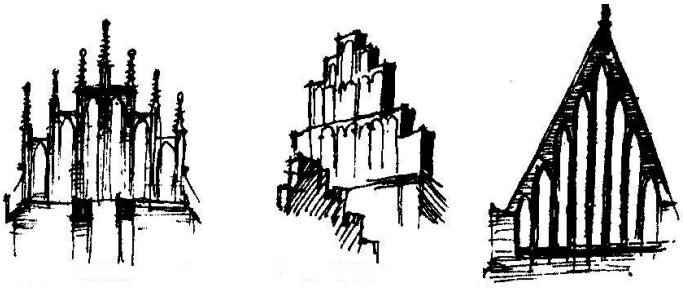

Cechy planu miejskiego na przykładzie Krakowa:

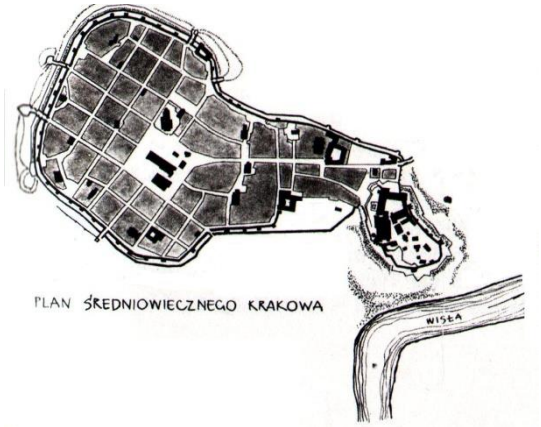

……

……

……

……

……

……

Katedra św. Stanisława i św. Wacława w …… **na Wawelu**

Zaznacz na planie kolorem czerwonym transept, niebieskim nawę główną, zielonym - prezbiterium, żółtym - ambit, fioletowym - sklepienie trójdzielne

Romańska katedra, nadwyrężona przez czas i pożar w 1305 roku nie odpowiadała godności głównego kościoła diecezji krakowskiej i dlatego biskup Jan Muskata podjął próbę budowy nowej świątyni, zakończoną jednak na etapie założenia fundamentów wielobocznie zamkniętego gotyckiego prezbiterium. Natomiast zachowaną prawie bez zmian do dnia dzisiejszego budowlę, wzniesiono etapami od roku 1320 do 1346 (prezbiterium z obejściem) oraz od 1346 do 1364 (korpus nawowy), za rządów biskupów: Nankera, Jana Grota i Bodzanty. Przy budowie zatrudniano kolejno kilka warsztatów budowlanych. Konsekracji świątyni dokonano w 1364 roku. Gotyckiemu kościołowi katedralnemu nadano kształt trójnawowej bazyliki z transeptem oraz prostokątnie zamkniętym prezbiterium z obejściem.

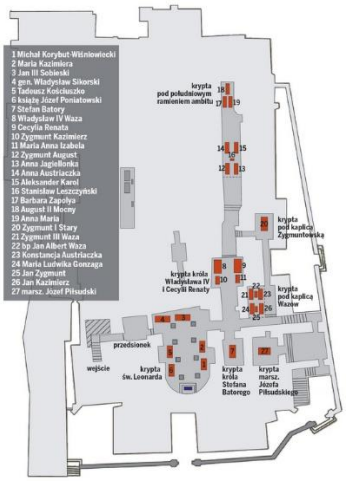

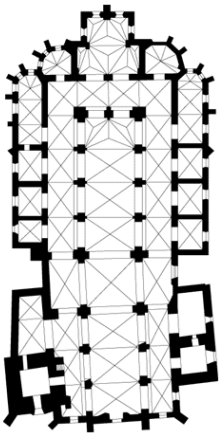

Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w ……

Zaznacz na planie kolorem czerwonym prezbiterium, niebieskim kruchtę. Czy kościół ma transept? …….

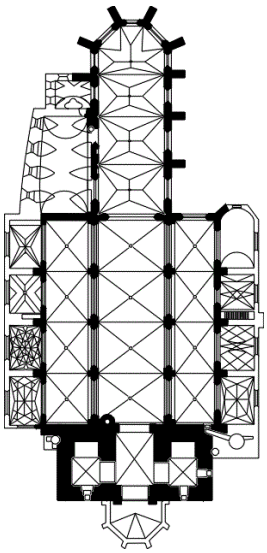

Cechy bryły I wnętrza typowe dla gotyku: ……

……

Barbakan (rondel) to ……

……..

……

……

……

……

Brama floriańska

Wieża ratuszowa

Collegium Maius Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

Collegium Maius jest budowlą wzniesioną z kamienia i cegły. Fasada przy ul. Jagiellońskiej ma gotyckie szczyty oraz wykusz. Na dziedziniec, pośrodku którego znajduje się studnia, prowadzi gotycki portal. Dziedziniec obiega ganek, wsparty na krużgankach, które posiadają kryształowe sklepienie. Na ganek pierwszego piętra prowadzą dwie pary schodów. Od strony południowej, na pierwszym piętrze widoczne jest ozdobne, późnogotyckie wejście do Librarii – jest to tzw. Porta Aurea.
W pobliżu portalu, na ścianie znajduje się zegar, wygrywający utwór z XVI wieku oraz pieśń akademicką Gaudeamus igitur. Wtedy też z zegara wychodzą figury, przedstawiające sześć postaci: pedla (woźnego) UJ, królową Jadwigę, króla Władysława Jagiełłę, Jana z Kęt, Hugona Kołłątaja oraz Stanisława ze Skarbimierza.

Kościoły dominikanów i franciszkanów:

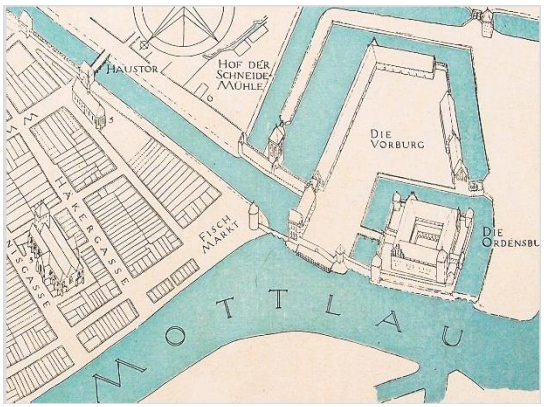

Zamek krzyżacki w Gdańsku

Nie zachował się żaden plan, rysunek, ani obraz, na którym widniałby gdański zamek. Informacje o jego kształcie i cechach charakterystycznych możemy czerpać tylko z badań archeologicznych gruntów oraz zapisków zakonników.

Warownia nie była zbyt duża. Zamek miał cztery baszty, w tym jedną dużą, zlokalizowaną na krańcu północno-wschodnim. Tam znajdowała się też brama wjazdowa. Zamek chroniony był z czterech stron wodą - od południa dostępu broniła Motława, pozostałe trzy strony otaczała fosa. Aby dostać się do warowni trzeba było przejść podzamcze. Tak zwany zamek niski także otoczony był fosą. Z miasta można było się dostać do niego przez bramę i most zwodzony broniony przez Basztę Rybacką, która stała w miejscu, gdzie obecnie znajduje się Baszta Łabędź.

Kościół św. Katarzyny w Gdańsku

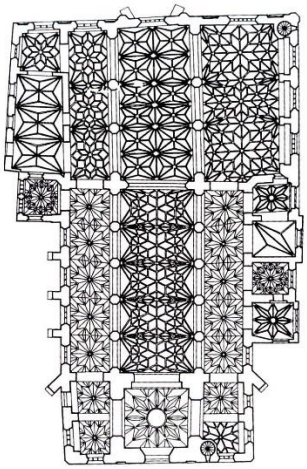

rozbudowa prezbiterium w XV i XVI wieku

Plan: ……

Poniżej przedstawiono schemat kościoła o układzie bazylikowym i halowym. Na czym polega zasadnicza różnica?

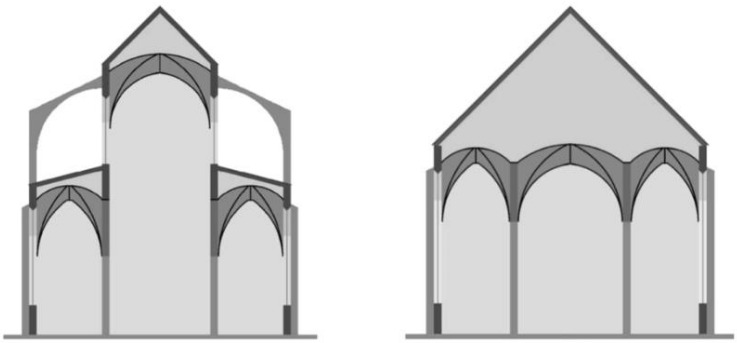

……

……

……

Kościół ..... w Gdańsku

Uzupełnij lub zaznacz właściwe określenia związane z opisem aktualnego planu budowli.

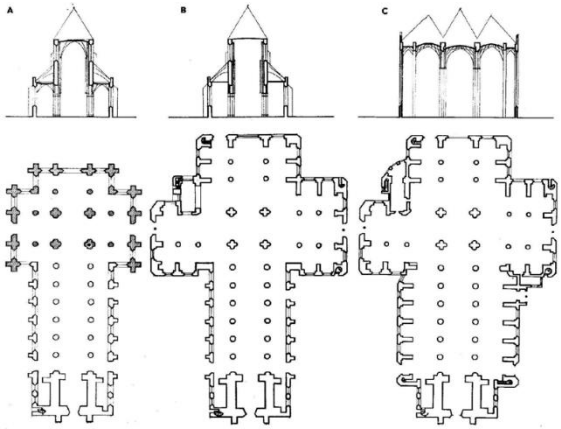

A – kościół ok. poł. XIV w; B – kościół ok 1450 r; C. – kościół ok. 1550 r.

Plan jest *symetryczny / asymetryczny / dążący do symetrii*.

Kościół na planie *centralnym / podłużnym*, nawiązującym do figury ……, ma …… nawy, a po bokach naw bocznych, przy transepcie i prezbiterium znajdują się …… . Kościół *jest / nie jest* orientowany. Prezbiterium zakończone jest ……. Transept północny jest ……-nawowy, a transept południowy jest …..-nawowy.

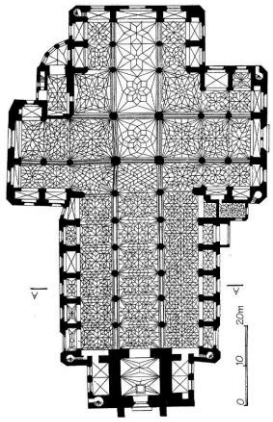

Na planie widać sklepienia …… nawie głównej, w nawach bocznych wykorzystano sklepienia …… . Sklepienia są podparte na *kolumnach / filarach*.

Opisz bryłę kościoła:

……

……

……

……

Elementy wyposażenia kościoła. Podaj tytuły prac, tam, gdzie to możliwe określ autorów:

Kaplica (kościół) św. …… w Gdańsku

Opisz bryłę kaplicy: ……

……

……

……

……

Zespół Przedbramia ulicy Długiej w Gdańsku służył pierwotnie jako główna brama wjazdowa do miasta od strony zachodniej, pełnił funkcje obronne i powiązany był z liniami średniowiecznych murów obronnych otaczających Główne Miasto.

Obecnie składa się z trzech powiązanych ze sobą części nadziemnych: Wieży Więziennej, Szyi z Domem Więziennym i Katowni oraz części podziemnych: murowanych przepustów trójprzęsłowego średniowiecznego mostu, kazamaty pod katownią i pomieszczenia zwanego Norą Żmii pod wieżą. Zespół powstawał etapami, a jego obecna forma jest wynikiem wielu przekształceń i przebudów.

Gdańskie **bramy wodne**, są to bramy położone nad Motławą, przy ulicach Długie Pobrzeże i Rybackie Pobrzeże. Dawniej były one połączone murem, z biegiem czasu zastąpionym przez kamienice. Do czasów obecnych zachowało się osiem z dziewięciu bram.

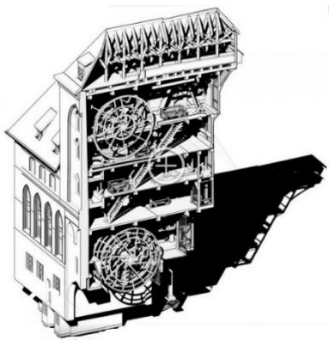

Funkcja: ……

Wielki Młyn został wzniesiony przez krzyżaków w 1350 roku. W 1391 roku częściowo spłonął. 4 lutego 1454 roku opanowali go gdańszczanie należący do antykrzyżackiego sprzysiężenia (Związek Pruski), co zapoczątkowało powstanie przeciwko zwierzchnictwu Zakonu.

Dzisiejsza funkcja ……

Architekturę Gdańska cechuje **gotyk redukcyjny**, który polega na ……

……

……

Bazylika Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w …….

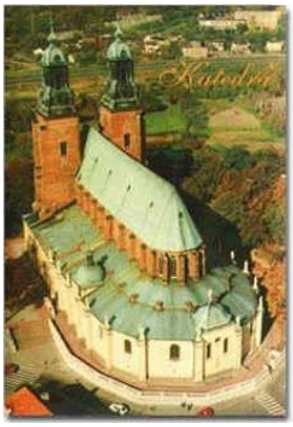

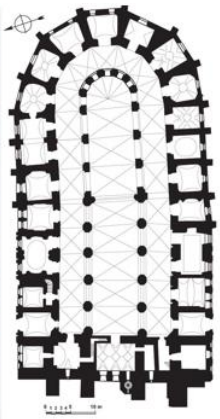

Kościół …….-nawowy, na planie ……..

Prezbiterium zamknięte ……

Kościół w układzie *halowym / bazylikowym*

Czy kościół ma transept? ……

Czy kościół jest orientowany? ……

Ratusz w Toruniu

Cechy typowe dla gotyku: ……..

……

……

……

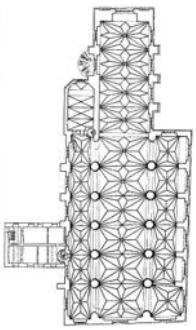

kościół mariacki w Toruniu

Opis planu i bryły: ……

……

……

……

Bazylika katedralna św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty w Toruniu

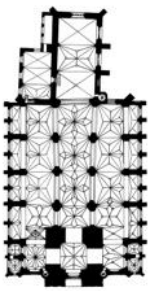

Kościół jest zbudowany w układzie halowym, bo

……

……

……

Płaskorzeźba ukazująca *Marię Magdalenę unoszoną przez anioły* reprezentuje gotyk ……

Temat zaczerpnięto z popularnego w średniowieczu zbioru żywotów świętych - XIII-wiecznej Złotej Legendy Jakuba de Voragine. Wg opowiadania jawnogrzesznica Maria Magdalena w akcie pokuty za grzechy zamieszkała na pustelni w prowansalskim Sainte-Baume, żyła pogrążona w nieustannej modlitwie i umartwianiach. Zniszczone szaty zastąpiły jej cudownie wyrosłe na całym ciele włosy. Co jakiś czas w ekstazie modlitwy unoszona była pod niebiosa przez anioły, gdzie wraz z nimi chwaliła Boga.

Katedra św. Jana Chrzciciela we Wrocławiu

Zaznacz na planie kościoła kolorem czerwonym transept, niebieskim – ambit, żółtym sklepienie piastowskie

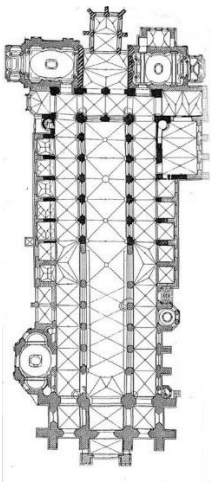

Ratusz we Wrocławiu

Wskaż cechy budowli typowe dla gotyku:

……

……

……

……

Kościół NMP na Piasku we Wrocławiu

Kościół św. Stanisława, Doroty i Wacława

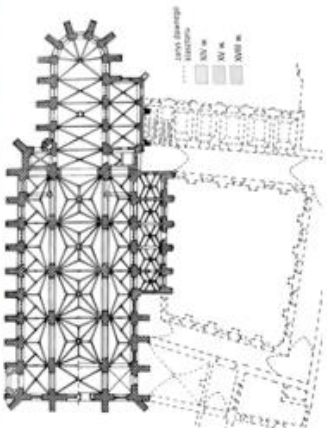

Wykonaj zadanie:

Kościół farny (katedra) św. Marcina i Mikołaja w Bydgoszczy

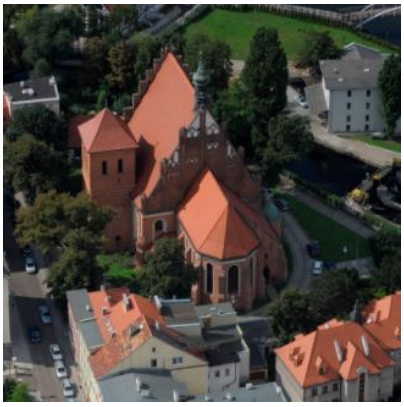

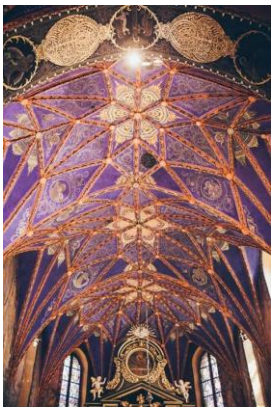

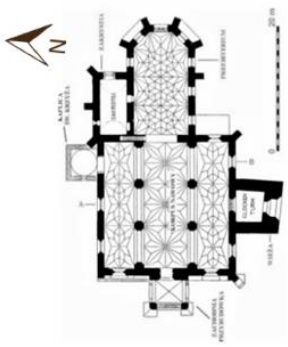

Podaj trzy argumenty dotyczące formy architektonicznej, które wskazują na przynależność tej budowli do stylu gotyckiego.

……

……

……

……

Określ, czy kościół jest bazyliką czy halą. Odpowiedź uzasadnij.

……
……
……

Wymień trzy cechy planu kościoła.

……
……
……

Określ typ sklepień w nawie głównej ……

Szczyt zachodni kościoła dekorowany jest blendami. Wyjaśnij to pojęcie.

……
……

Wiedząc, że kościół jest orientowany, zaznacz, po której stronie nawy głównej wznosi się wieża. Wybierz spośród:

południowej ● północnej ● wschodniej ● zachodniej

Podkreśl właściwą odpowiedź. Dostawiona do nawy bocznej kaplica zbudowana została w stylu

romańskim ● gotyckim ● renesansowym

Wyjaśnij pojęcia:

Blanki .....

.....

Fosa .....

Zamek wielkich mistrzów krzyżackich w Malborku

Refektarze, czyli …….

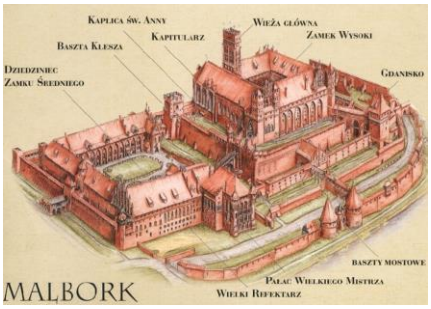

zamki w Gniewie i Golubiu Dobrzyniu

Zamek królewski w Chęcinach, XIII/XIV w.

Szlak Orlich Gniazd: Ogrodzieniec

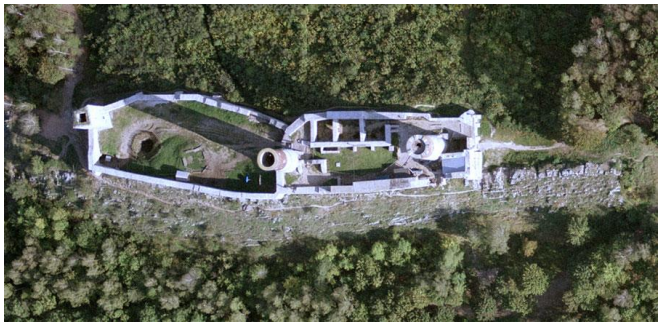

Katedra św. Jakuba w Szczecienie

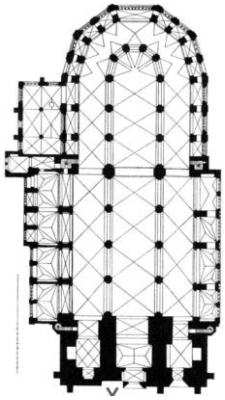

Katedra Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Kołobrzegu

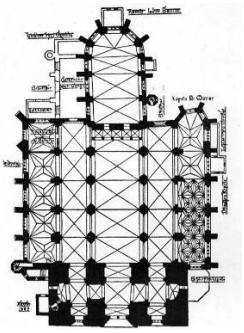

Katedra św. Piotra i Pawła w Poznaniu

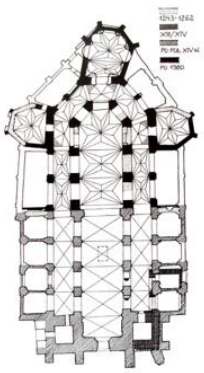

Rzeźba gotycka pojawiła się w sztuce polskiej w XIII wieku, ale pełny, gotycki kształt uzyskała w wieku XIV. Zabytki tego okresu posiadają wpływy niemieckie i francuskie. Podstawowym materiałem stosowanym przez artystów był kamień, zwłaszcza w okresie wcześniejszym, gdy największe znaczenie miała rzeźba architektoniczna i nagrobkowa. Drewno zdominowało sztukę rzeźbiarską pod koniec XIV wieku, stając się głównym materiałem do produkcji szafiastych ołtarzy, zyskujących coraz większą popularność. W okresie gotyku rzeźby - zwłaszcza drewniane - często pokrywano polichromią. We wczesnym gotyku największym rozwojem cieszyła się rzeźba architektoniczna, obejmująca detale konstrukcyjne - kapitele, wsporniki i zworniki sklepienne. Nie mniejszym powodzeniem cieszyła się dekoracja rzeźbiarska w postaci tympanonów portalowych, fryzów z figurami, ornamentów. Osobną pozycję stanowiły pomniki nagrobne, częste w Polsce zwłaszcza od XIV wieku. Miały one znaczenie nie tylko religijne, ale także świeckie, a nawet polityczne. Do wznoszenia licznych pomników nagrobkowych przyczynił się walnie rozwój liturgii za zmarłych. W okresie gotyku bardzo silnie rozwinęła się wolnostojąca rzeźba o charakterze kultowym, mająca jednocześnie charakter dekoracyjny i związana z wystrojem wnętrz kościołów.

WIT STWOSZ (Wit Stosz, Veit Stoß), 1447-1533

Zapewne uczeń N. Gerhaerta z Lejdy. W 1477 jako dojrzały artysta przybył do Krakowa, gdzie na zamówienie rady miejskiej wykonał nastawę ołtarza głównego do kościoła Mariackiego. Po powrocie do Norymbergi w 1503, chcąc odzyskać dług, dopuścił się fałszerstwa weksla, za co został skazany i napiętnowany; dopiero 1506 uzyskał akt łaski od cesarza Maksymiliana. Rzeźby Stwosza odznaczają się dynamizmem i silną ekspresją; szczegóły anatomiczne przedstawiał w sposób realistyczny, z czym kontrastują dekoracyjnie opracowane skłębione draperie; postacie są ukazywane w gwałtownym ruchu, ekspresję podkreśla też wyraz twarzy, gesty rąk, ostro załamujące się, obfite fałdy szat. Z czasem nastrój jego prac uległ wyciszeniu, czego przykładem jest ewolucja widoczna w kolejnych przedstawieniach ukrzyżowania — od naturalistycznie opracowanego, wyciągniętego na krzyżu ciała Chrystusa i gwałtownie zmiętego perizonium w krucyfiksie w kościele Mariackim w Krakowie do idealnej harmonii zwycięskiego krucyfiksu z Frauenkirche w Norymberdze. Nastawy ołtarzowe Stwosza, zachowując tradycyjną formę poliptyku o zamykanych skrzydłach, obfitują w rozwiązania nietypowe: wszystkie elementy nastawy są rzeźbione, brak jest części malowanych; w ołtarzu Mariackim z 2 par skrzydeł zewnętrzne pozostają nieruchome (tzw. pentaptyk pozorny). Różnorodność poszukiwań jest też widoczna w nagrobkach Stwosza, prezentujących rozmaite rozwiązania typologiczne: tumbowy nagrobek z baldachimem dla Kazimierza IV Jagiellończyka (nawiązujący do wcześniejszych nagrobków królewskich w katedrze na Wawelu), pseudotumba z ukośnie ustawioną płytą w nagrobku Piotra z Bnina, płyta Oleśnickiego, pierwotnie wmurowana w posadzkę, brązowa płyta Kallimacha wmurowana w ścianę.

Zdefiniuj pojęcia związane z ołtarzem:

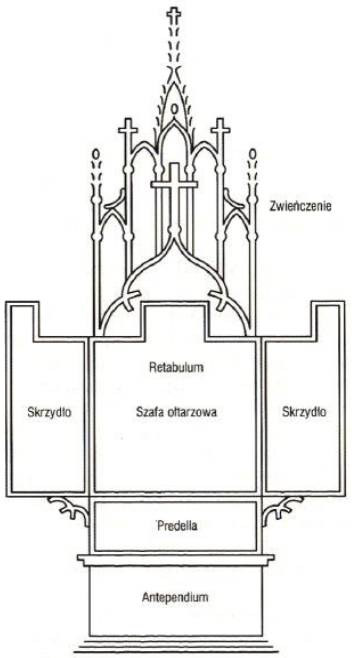

Predella .....

.....

.....

Antependium .....

.....

.....

Retabulum .....

.....

.....

Pentaptyk .....

.....

Poliptyk .....

.....

Pojawienie się ołtarzy szafiastych:

Retabulum ołtarzowe mają początek w okresie kształtowania się nowej formuły liturgii eucharystycznej. We wschodniej części znajdował się ołtarz. Kapłan dokonywał aktu transsubstancjacji tyłem do wiernych, dlatego też mensa ołtarzowa była przez niego zakryta, stąd też istniała potrzeba ideowego i artystycznego wyeksponowania głównego miejsca liturgii, którym był ołtarz. Drugim czynnikiem który ukształtował szafiaste ołtarze był rozwój kultu

relikwii, stąd niektóre retabula są jednocześnie relikwiarzami. Trzecim czynnikiem była potrzeba odpowiedniej prezentacji przedstawień o charakterze religijnym. Czwartym czynnikiem była konieczność zilustrowania liturgii. Retabula były zamykane, co sprzyjało eksponowaniu poszczególnych wątków w odpowiednie dni: powszechnie, niedziele i święta. Zazwyczaj w dni powszechne ołtarz był całkowicie zamknięty, a w niedziele i święta otwierany , w przypadku nastaw z dwoma parami skrzydeł, w niedziele otwierano zewnętrzną parę skrzydeł, jedynie na główne uroczystości otwierano także wewnętrzną parę, by odsłonić główne przedstawienie umieszczone w korpusie. Pierwowzorem gotyckich retabulów szafiastych były m.in. zamykane relikwiarze, przenośne ołtarze z kości słoniowej w formie tryptyków i obrazy tablicowe z wydzielonymi kwaterami.

Pod względem typologicznym retabulum Stwosza należy do niezwykle rzadkiej grupy pentaptyków pozornych, to jest nastaw składających się z pięciu części (szafa środkowa i dwie pary skrzydeł), przy czym tylko skrzydła wewnętrzne są zamykane, zewnętrzne natomiast pozostają nieruchome, dlatego są wypełnione płaskorzeźbioną dekoracją tylko na awersach. Nietypowy jest także podział każdego skrzydła na trzy (a nie zwyczajowe dwie) kwatery.

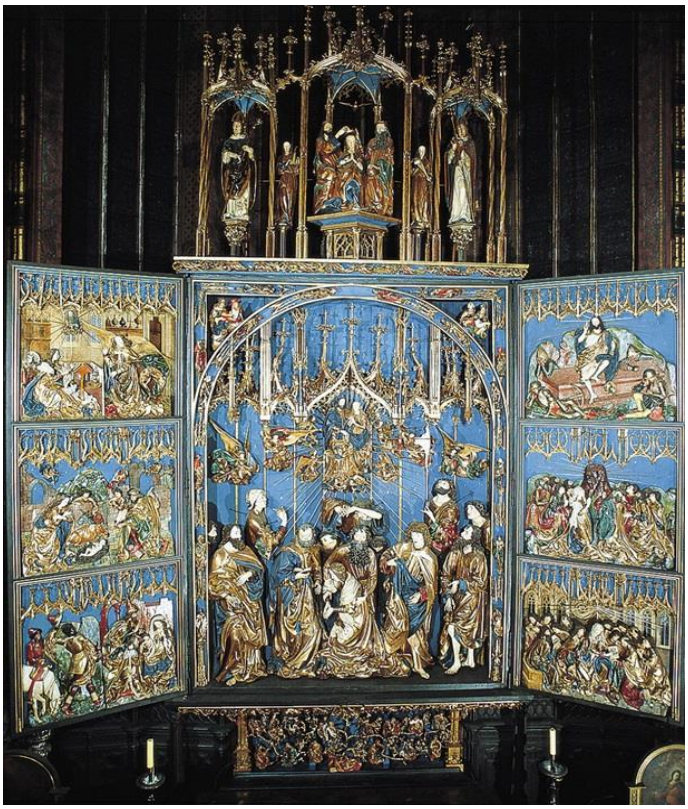

Ołtarz ……

z kościoła …….

w …… [miasto]

Czas powstania ……

Materiał ……

…….

Główny temat i jego źródło ikonograficzne ……

……

Przedstawienie powyżej ……

Przedstawienie w zwieńczeniu ……..

Tematyka predelli ……

Budowa ołtarza została zlecona przez radę miejską.

Określ motywy ikonograficzne.

Zaznacz trzy poprawne informacje o ołtarzu mariackim Wita Stwosza.

A. Na skrzydłach bocznych ukazano sceny starotestamentowe
B. Powstał w I połowie XV w.
C. W części centralnej przedstawiono Zwiastowanie
D. Wykonany został z drewna lipowego i dębowego
E. Cechuje go styl łamanych szat
F. Ma strukturę pentaptyku
G. Predellę ołtarza dekoruje scena Zaśnięcia Marii

Styl rzeźb Wita Stwosza określa się czasem dość niefortunnym określeniem „gotycki barok". Lepiej mówić w jego przypadku o apogeum doświadczeń późnego gotyku. Cechami charakterystycznymi jego twórczości są dynamizm, ruch i ekspresja, zauważalna zarówno w sposobie przedstawiania postaci ludzkich, jak i np. szat. Jednocześnie, niejako prawem kontrastu, sceny kształtowane tego rodzaju środkami wyrazowymi obwiedzione są mocnymi, sztywnymi ramami architektonicznymi, mającymi za cel łagodzić poczucie swoistego chaosu, porządkować bieg narracji. Dynamika, ruch i ekspresja łączą się również w przypadku Stwosza z wyjątkową niekiedy dokładnością, ujawniającą się w sposobie ukazywania detali. Szczególnym jej przykładem obrazowanie chorób skórnych na ciałach niektórych z przedstawianych postaci. Trudno jednak uznać świat przedstawiony przez Stwosza za w pełni realistyczny. Więcej – w Ołtarzu Mariackim dominuje rodzaj odrealnienia, wręcz zabawa formą dla formy. I tak wierności w oddawaniu szczegółów towarzyszy dalece posunięta autonomizacja draperii szat, niekiedy bardzo głęboko rzeźbionych, sprawiających wrażenie rozwianych, tworząca – jak chcą niektórzy badacze – aurę sacrum, odczucie przenikania elementów świata nadprzyrodzonego do rzeczywistości ziemskiej. Kolejną cechą Ołtarza Mariackiego jest swobodne podejście Stwosza do zagadnienia równowagi mas. I tak sceny mniej liczne przemieszane są swobodnie z licznymi i zagęszczonymi. Do tego artysta swobodnie traktuje tło, często wyjątkowo skromne. Wiele z tych cech odnaleźć można w dobrze znanej Stwoszowi, zapewne dzięki podróżom artystycznym, ale i grafice, sztuce Niderlandów. Nie ulega wątpliwości, że w swojej sztuce Wit Stwosz doskonale opanował umiejętność łączenia opowiadania i reprezentacji, a kwestie formalne współgrają z treściową, intelektualną i emocjonalną warstwą konkretnych dzieł.

Nagrobek króla ……., katedra ……

Opis postaci króla: ……..

……

……

……

Na bokach tumby Jagiellończyka wyobrażono przedstawicieli czterech stanów otaczających najważniejsze herby państwowe oraz ziem pomniejszych Królestwa, które wskazują na zasługi Jagiellonów dla polskiej monarchii.

Nagrobek jest cenotafem (nie zawiera ciała zmarłego, które spoczywa poniżej w komorze grobowej).

Epitafium Kallimacha z kościoła …….. w Krakowie

Opis: ……

……

……

……

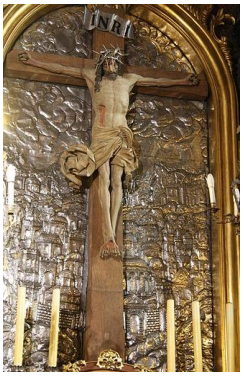

Krucyfiks …… z kościoła ……

Materiał: ……

Opis: ……

……

……

……

Płyta nagrobna Zbigniewa Oleśnickiego z ……

Opis: ……

……

……

……

……

Tumba Piotra z Bnina z katedry ……

Opis: ……

……

……

……

Modlitwa w Ogrójcu, Wit Stwosz, Muzeum Narodowe w Krakowie

Nieznane pierwotne miejsce tego zabytku jest dyskusyjne – mógł on być ozdobą małej kapliczki cmentarnej. Wiadomo, iż w 1846 roku wmurowano go w ścianę jednej z kamienic koło kościoła Mariackiego.
Płaskorzeźba wykonana z piaskowca zachowała fragmenty dawnej polichromii. Centralne miejsce zajmuje klęczący Jezus, do którego zwraca się anioł (pierwotnie trzymał kielich). U stóp Jezusa ukazano trzech śpiących Apostołów – po lewej stronie święci Jan Ewangelista i Piotr oraz po prawej Jakub Starszy. U góry, po lewej stronie wśród skalnych rozpadlin widać bramę, z której wychodzą w stronę Chrystusa żołnierze, prowadzeni przez odzianego w długą suknię Judasza wchodzącego na mostek nad fosą. Na prawo wyłom w płocie, przez który usiłuje przejść pachołek. Na horyzoncie widoczne kolejne pagórki, spośród nich wyłaniają się obwarowania i kościół.

Tryptyk z Pławna, pocz. XVI w, warsztat Wita Stwosza

Opisz legendę związaną ze świętym Stanisławem ……

……

……

……

……

……

Madonna szafkowa z Klonówki

Funkcja: ……

Tereny występowania: ……

Motywy programu ikonograficznego: ……

……

……

Tron Łaski przedstawia ……

Jakub Beinhart, *Św. Łukasz malujący Madonnę*

Dzieło jest wykonane z drewna lipowego, jest kontaminacją wszystkich technik rzeźbiarskich - rzeźby pełnoplastycznej, reliefu wypukłego i wklęsłego, a ponadto łączą się tu dwa rodzaje gatunków tematycznych, religijny i rodzajowy. Apostoł ukazany jest w toku pracy, maluje Marię na drewnianej desce, lecz wzrok kieruje ku siedzącej naprzeciwko Matce Boskiej. Maria spogląda na malującego, ale nie pozuje, równocześnie zajmuje się tkaniem kostiumu, który zawieszony jest na patyku przytwierdzonym do drewnianym palu. Pomiędzy apostołem i Marią ukazane jest bawiące się Dzieciątko Jezus. Pod krzesłem, na którym siedzi św. Łukasz odpoczywa mały wół. Wszystkie postaci charakteryzuje realizm, zarówno od strony fizjonomicznej, jak kostiumologicznej. Scena ta ma miejsce wewnątrz bogato wyposażonej gotyckiej komnaty, nakrytej sklepieniem, które wsparte jest na ustawionym pośrodku kompozycji filarze. Za siedzącymi na ozdobnych krzesłach Marią i św. Łukaszem elementy umeblowania. Na półce za malarzem leżą naczynia m.in. misa, ponadto na ściance bocznej wisi deska do przyrządzania mięsa. W oddali ściana przepruta dwoma parami wypełnionych szkłem gomółkowym okien, które u góry są zamknięte półkoliście. Cała scena jest wpisana w obramienie, które tworzy arkada w formie łuku odcinkowego, wsparta na dwóch masywnych filarach.

Salomea Głogowska

Ponadnaturalnej wielkości rzeźba wykonana została w piaskowcu, około 1290 roku.
Na powierzchni kamienia znajdują się warstwy malarskie pochodzące z różnych okresów, najstarsza – w kolorze pomarańczowoczerwonym - pokrywa prawie całą powierzchnię kamienia, na niej znajdują się pozostałości kolejnych barwnych polichromii.
Czytelne są rozległe przepalenia warstw polichromii (efekt pożaru w kolegiacie w XV w.), ubytki kamienia (w tym ślady po kulach), większe uszkodzenia w partii podstawy (rzeźba była kilkakrotnie demontowana i przestawiana) oraz świadczące o upadku, rozbicie posągu na trzy fragmenty (następnie sklejone).

nagrobek Henryka IV Probusa

Miejsce ekspozycji: ……

Opis: ……

……

……

……

……

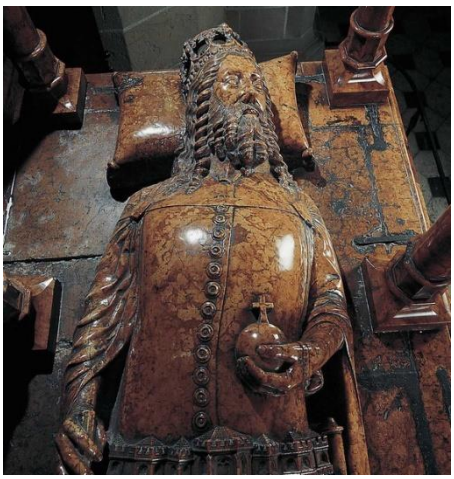

nagrobek Kazimierza III Wielkiego, po 1370

Fundator ……..

Monarcha w stroju koronacyjnym, którego efektownym elementem jest pas ze sztyletem, składający się modułów przypominających w formie gotyckie kaplice. Głowę króla zdobi korona, w prawej ręce król trzyma jabłko, w lewej zaś powinien mieć berło, które nie dotrwało do naszych czasów. Masywna głowa króla, z wysokim czołem i wydatnym nosem, okolona jest włosami ułożonymi w spiralne loki oraz długą, krętą brodą. Jest to idealizowane wyobrażenie Kazimierza Wielkiego.

Nagrobek Władysława I Łokietka z katedry ……

Nagrobek Władysława II Jagiełły

Nastawa ołtarzowa (tryptyk) z Łuczyny, Muzeum Narodowe w Warszawie
Autor: Mistrz ze śląskiego kręgu Madonn na lwie

Śląski krąg Madonn na Lwie najprawdopodobniej wywodzi się z Czech. Najwięcej zachowanych przykładów pochodzi z XIV wieku właśnie ze Śląska, lecz także z terenów państwa krzyżackiego, marchii brandenburskiej oraz z rejonu Salzburga i z Austrii. Jak go rozpoznać?

- Płaski modelunek figur połączony z giętką, dekoracyjną linią,
- „Archaiczny" uśmiech ożywiający twarze,
- Maria stoi na lwie lub siedzi na tronie, podtrzymywanym przez lwy.

Jak możemy go interpretować?

1. Starotestamentowe proroctwo o lwie Judy - zapowiedź narodzenia Chrystusa, pochodzącego z rodu Dawida.
2. Lew jako atrybut królewski, oznaczający najwyższą władzę i prawo.
3. Tron stojący na lwach możemy połączyć z biblijnym opisem tronu Salomona.
4. Lew jako zło pokonane przez Marię (pod jej stopami), która jako matka Zbawiciela wzięła udział w dziele Odkupienia.

Ikonografia ołtarza: część środkowa - Maria z Dzieciątkiem stojąca na lwie, po bokach święci Mikołaj i Katarzyna Aleksandryjska. Skrzydło lewe - apostołowie Piotr i Paweł (górna strefa), Bartłomiej i Jakub Starszy (dolna strefa); na rewersie znajduje się śladowo zachowane malowidło z ok. 1500 r. z przedstawieniem Matki Boskiej Bolesnej. Skrzydło prawe - święci Jan Chrzciciel i Jan Ewangelista (górna strefa), Szczepan i Wawrzyniec (dolna strefa); na rewersie znajduje się zachowane w zarysie malowidło z ok. 1500 r. z przedstawieniem Chrystusa jako Męża Boleści.

Mistrz Madonn na lwach*, Madonna ze Skarbimierza,* 1350-60
Ukazane przed licem siedziska lwy mogłyby być aluzją do opisu tronu króla Salomona, który w egzegezie biblijnej był figurą Bogurodzicy rozumianej jako tron wcielonej mądrości – Chrystusa. Motyw wsparcia stopy Marii na grzbiecie jednego z lwów odczytywano też jako genealogiczne wstąpienie przez Marię w ród ludzki Chrystusa, potomka Dawida – nowego Lwa Judy. Ten akcent na królewską godność Matki i Syna znakomicie wpisuje się w dostrzegalny w całym przedstawieniu, przepełnionym dworską ceremonialnością, związek z wyobrażeniami królów średniowiecznych. Dało to niektórym badaczom powód do postrzegania genezy "Madonn na Lwach "jako "przedstawień politycznych", wyrażających sytuację Luksemburgów w Czechach 2. ćwierci XIV stulecia.

Określenia przydatne do opisu fałd szat w rzeźbie i malarstwie gotyku:

- symetryczny lub asymetryczny układ fałd
- fałdy autonomiczne (układające się niezależnie względem budowy anatomicznej) lub fałdy wydobywające naturalna budowę ciała
- powiązanie lub brak powiązania fałd z ruchem ciała
- fałdy głęboko lub płytko rzeźbione (graficzne)
- fałdy miękkie lub łamane
- kaskady fałd, kaskadowe festony
- fałdy kanelowe
- fałdy diagonalne
- fałdy w kształcie litery v
- fałdy agrafowe
- fałdy miseczkowe (misowe)
- fałdy wirowe (koncentryczne)
- fałdy łyżkowe (o wyraźnie zarysowanej krawędzi wzdłuż parabolicznego obrysu)
- fałdy poprzeczne
- fałdy małżowinowe
- wywinięcie szaty ukazujące wewnętrzną stronę tkaniny
- śrubowe ukształtowanie rąbka perizonium

Wyjaśnij pojęcia:

Doloryzm to .....

.....

.....

Devotio moderna to .....

.....

.....

.....

Compassio to .....

.....

.....

Pieta z Lubiąża, 1360-70

Materiał: ……

Miejsce ekspozycji: ……

Cechy: ……

……

……

……

W średniowieczu panował pogląd na rolę Marii w dziele odkupienia, sformułowany w traktacie pasyjnym, nowym wówczas gatunku literackim, który komentuje kolejne wydarzenia Męki: od pojmania Chrystusa do jego śmierci. Mariologia średniowieczna i traktat pasyjny określają znaczenie Piety jako przedstawienia historycznego i dogmatycznego. Jest ono historyczne, ponieważ w pisanej historii pasyjnej po Zdjęciu z krzyża następuje wydarzenie odpowiadające tematowi ukazywanemu przez artystów: Maria trzyma na kolanach ciało Syna. Pieta jest zarazem przedstawieniem dogmatycznym, ponieważ Maria, (…) trzymając ciało Chrystusa, składa jako Współodkupicielka ofiarę ze swego jedynego Syna. Wyrzeźbiona około 1370 roku w drewnie lipowym i polichromowana *Pieta z Lubiąża* jest przepełniona mistyczną wizją współudziału Matki Boskiej w dziele Odkupienia. Maria przeżywa śmierć Syna, jest bolejąca, ale jednocześnie skupiona.

Pieta z kościoła Marii Panny na Piasku, Wrocław

poliptyk Zwiastowania z jednorożcem z kościoła św. Elżbiety we Wrocławiu, ok. 1480

Przy całkowicie zamkniętym retabulum ukazują się cztery malowane epizody z Pasji Chrystusa podporządkowane narracji ewangelicznej: *Modlitwa w Ogrójcu*, *Pojmanie*, *Ukrzyżowanie* i *Złożenie do Grobu*. Po pierwszym otwarciu ukazują się sceny o tematyce maryjnej zaczerpnięte m.in. z apokryfów (tekstów niekanonicznych ewangelii): *Wstąpienie Marii do Świątyni* i *Zaślubiny z Józefem* (lewe skrzydło), *Maria jako służebnica w Świątyni Jerozolimskiej* i *Zesłanie Ducha Świętego* (prawe skrzydło). Pośrodku *Dzieciństwo Chrystusa* i *Dwunastoletni Jezus wśród uczonych w Piśmie* (po lewej), *Obrzezanie Chrystusa* i *Rzeź niewiniątek* (po prawej).

Po całkowitym otwarciu poliptyku (tzw. otwarcie świąteczne) ukazują się kolejne wątki maryjne, ale rzeźbione. Są to *Nawiedzenie przez Marię św. Elżbiety*, *Boże Narodzenie* i *Pokłon Trzech Króli*, *Ucieczka Świętej Rodziny do Egiptu*, *Ofiarowanie Chrystusa* i *Zaśnięcie Marii*. Część środkową tworzy tytułowa scena *Zwiastowania Marii*. Oprócz Archanioła Gabriela i Matki Boskiej pełnoplastyczne figury świętych Jana Chrzciciela i Jadwigi Śląskiej.

Piękna Madonna z Wrocławia, 1390-1400

Zaznacz linię fałdy przekątniowej.

W rzeźbach uderza płynność fałdów układających się w kaskady z jednej strony figury oraz manieryczne przegięcie tułowia. Figury o smukłych proporcjach, ciele wygiętym w kształcie litery *S* oraz przepełnionych uczuciem pomiędzy Marią a Jezusem, nawiązywały nie tylko do dworskiej elegancji. Oprócz funkcji religijnej, uosabiały świecki ideał piękna i miłości macierzyńskiej.

Wykonaj polecenia związane z ilustrowaną rzeźbą:

a) Rozpoznaj prezentowaną rzeźbę, podając jej nazwę:

……

b) Określ materiał i technikę artystyczną:

……

c) Określ styl, który reprezentuje:

……

d) Podkreśl cechy charakterystyczne dla tego stylu rzeźbiarskiego:

Postać Marii, o wyraźnie esowatej linii ciała, a więc ukazana w stosowanym od czasów antycznych kontrapoście, cechuje smukłość i elegancja. Matka Jezusa ma wąskie ramiona, niewielkie piersi, długą szyję, na której osadzona jest drobna, wysunięta ku przodowi głowa, okolona starannie ułożonymi, lekko kręconymi, spływającymi na ramiona włosami. Twarz Marii, o wysokim czole, wyraźnie zarysowanych, cienkich brwiach i migdałowato wykrojonych oczach, wąskim nosie, delikatnie zaokrąglonych i zaróżowionych policzkach, drobnych ustach i podbródku, przybiera dziewczęcy wyraz. Wrażenie swoistej elegancji spotęgowane jest smukłymi, łagodnie zarysowanymi dłońmi. Maria, trzymająca w ręku jabłko, odziana jest w powłóczyste, bogato udrapowane szaty, których głęboko drążone, rytmicznie ułożone fałdy układają się U-kształtnie i kaskadowo. Nagie Dzieciątko z kolei, ukazywane jako drobne i delikatne, często przyjmuje wyrafinowane, wręcz taneczne pozy.

e) Wyjaśnij i opisz temat przedstawienia:

Rzeźba ukazuje Marię trzymającą na lewej ręce nagiego Jezuska, który w ręce ma owoc, najpewniej jabłko. Obecność jabłka należałoby traktować jako odniesienie do koncepcji Jezusa jako nowego Adama oraz Marii jako nowej Ewy, w przeciwieństwie do bohaterów Księgi Rodzaju przynoszących ludzkości szczęście, a więc zbawienie i życie wieczne.

Krucyfiks królowej Jadwigi, katedra w Krakowie

drewniana figura Chrystusa, rozpostartego na krzyżu, pochodząca z XIV wieku, własność świętej Jadwigi Andegaweńskiej, króla Polski. Krucyfiks Jadwigi reprezentuje tzw. typ „mistyczny" z wyeksponowanymi, a nawet przerysowanymi śladami cierpienia. Pierwotnie był on z całą pewnością realistycznie polichromowany; ciało było pomalowane na różowy kolor a ciemną czerwienią wyeksponowano rany, pokrywające całe ciało w formie wyrzeźbionych w drewnie plastycznych skrzepów i strupów. Taki sposób werystycznego odwzorowywania męki i cierpień Zbawiciela rozpowszechnił się ok. r. 1300 w Dolnej Nadrenii, a potem zyskał popularność w innych częściach Europy.

Ukrzyżowanie na drzewie życia z kościoła św. Jakuba w Toruniu

Unikatowe rzeźbiarskie przedstawienie to tzw. *crux florida*, czyli krzyż kwitnący. Wyrasta z niego dwanaście gałęzi zakończonych liśćmi winorośli. Na każdej gałęzi znajduje się figura proroka oraz szarfa z cytatem z Księgi Izajasza lub Lamentacji Jeremiasza, zapowiadającym przyjście Mesjasza. Jego powstanie można wiązać z tzw. krzyżami morowymi lub epidemicznymi, powstał bowiem w czasie, kiedy Toruń nawiedzały zarazy.

Analiza porównawcza dzieł:

Krucyfiks Imervarda, XII w.

A

Krucyfiks z kościoła Bożego Ciała we Wrocławiu, 1360 r.

B

	Dzieło A	**Dzieło B**
Styl, jaki rzeźba reprezentuje.		
Opisz ubiór Jezusa.		
Wskaż, czym różni się podejście do tematu obu prac. Opisz ekspresję obu prac.		
Symbolika i funkcja rzeźb.	Krucyfiks w typie Volto Santo, czyli	Krucyfiks w typie mistycznym, czyli

Malarstwo gotyckie w Polsce rozwijało się jednocześnie z architekturą i rzeźbą. Już około 1300 roku pojawiły się przykłady malarstwa ściennego. W XV wieku silnie rozwinęło się także malarstwo ołtarzowe i sztalugowe. Początkowo dominował tzw. styl miękki. Jego przedstawiciele ze szkoły małopolskiej łączyli cechy sztuki rodzimej z wpływami bizantyjskimi i włoskimi. Na początku XV wieku artyści ulegli wpływom czeskiego stylu Mistrza z Trzeboni. W okresie panowania Władysława Jagiełły powstały malowidła ścienne, w których pojawiły się wpływy bizantyjsko-ruskie. Duże znaczenie przypisuje się szkole krakowskiej, która wywarła ogromny wpływ na malarstwo ołtarzowe w Wielkopolsce. Na Pomorzu obecne były cechy malarstwa niderlandzkiego. W końcowej fazie gotyku na terenach Małopolski i w Wielkopolsce pojawił się tzw. styl lśniący o dekoracyjnym i barwnym charakterze. Oprócz malarstwa ściennego i tablicowego rozwijała się także sztuka iluminatorska oraz - w mniejszym stopniu - witrażownictwo. Malarstwo deskowe, zwane też tablicowym lub sztalugowym, było właściwie jedynym samodzielnym rodzajem malarstwa, choć praktycznie najczęściej wchodziło w skład większej całości, jaką stanowił ołtarz, przeznaczony do określonego wnętrza. Właściwie samodzielne były dopiero epitafia, pojawiające się u nas w samym końcu XIV wieku. Malarstwo deskowe było z reguły malarstwem figuralnym, zarówno gdy przedstawiało - wyjątkowo - pojedyncze postacie, zespoły postaci, sceny czy całe cykle. Nazwa jego pochodzi od podłoża, na którym, na warstwie gruntu, umieszczano właściwe malowidło. Podłożem tym była deska, u nas zwykle lipowa. Malowano techniką temperową. Warstwa pigmentu była nieprzepuszczająca. Malowidło uzupełniały laserunki, nakładane cienką i częściowo przepuszczającą warstwą, a całość pokrywano dla zabezpieczenia werniksem.

Wpływy gotyku międzynarodowego:

Poliptyk grudziądzki, ok. 1390

Przykładem stylu pięknego w malarstwie jest nastawa ołtarzowa wykonana przez artystów wyszkolonych w szkole praskiej. Otwarty poliptyk w centrum ukazuje dwa obrazy *Śmierci i Koronacji Marii*, a na skrzydłach bocznych przedstawione są sceny z dzieciństwa Chrystusa. Zamknięta pierwsza para skrzydeł zawiera osiem scen Męki Pańskiej, a na czterech kwaterach zamkniętego ołtarza namalowane został *Sąd Ostateczny*.

Św. Anna Samotrzeć ze Strzegomia, przed 1400 r.

Epitafium Wierzbięty z Branic, ok. 1425

Wpływy czeskie:

Wpływy czeskie były widoczne w malarstwie Polski w XIV i w pierwszej połowie XV w. Inspiracją dla dzieł tworzonych na naszym terenie były prace Mistrza z Wyższego Brodu oraz Mistrza Ołtarza z Trzeboni.

Tron Łaski (Trójca Święta) ze Świerzawy, Muzeum Narodowe we Wrocławiu, przed 1345 r.

obraz namalowany przez nieznanego artystę śląskiego lub czeskiego. Dzieło to przedstawia tronującego Boga Ojca, ukrzyżowanego Syna Bożego i Ducha Świętego w typie Tronu Łaski. Obraz ten jest jednym z najstarszych zachowanych dzieł malarstwa tablicowego znanych w obecnej sztuce Polski i Śląska.

Tron łaski to motyw ukazujący ……..

……

……

Poliptyk toruński, Muzeum Diecezjalne w Pelplinie, 1380

Ołtarz był umieszczony w prezbiterium kościoła Mariackiego i przeznaczony tylko dla mnichów franciszkańskich, od wiernych oddzielała go (i prezbiterium w ogóle) ścianka lektorium. Poliptyk składa się z tablic i kwater, które powstawały od około poł. XIV w. do ok. 1400 r. Najstarsze z nich to te, przedstawiające epizody z Dzieciństwa Chrystusa. Wg najnowszych ustaleń historyków sztuki wszystkie te elementy oryginalnie nie tworzyły jednolitej całości i zostały połączone w integralną całość jako *Poliptyk Toruński*.
Do naszych czasów nie dotrwała natomiast część centralna Poliptyku - rzeźbiona grupa Koronacji Marii wraz z bocznymi pięcioma złoconymi i srebrzonymi figurami świętych (z niej zachowała się jedynie figura Chrystusa Tronującego) ze zwieńczeniem całości w postaci figur ustawionych pod strzelistymi ażurowymi baldachimami.

Quinitas

Wpływ rzeźby na malarstwo (inspiracja dziełami Wita Stwosza):

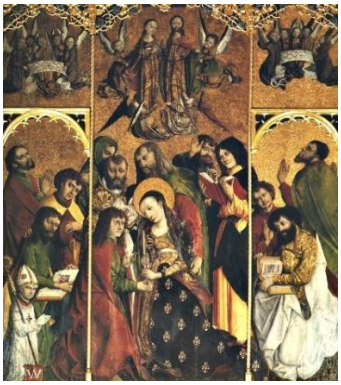

Marcin Czarny, *Zaśnięcie Marii* z ołtarza Bodzentyńskiego

Źródło ikonograficzne głównej sceny ……

Realizm mieszczański:

W drugiej połowie XV wieku coraz popularniejsze stawały się ujęcia narracyjne, Jako tło pojawił się pejzaż. Postacie miały indywidualizowane rysy twarzy, pojawiały się realia współczesne artystom (strój, meble). Mimo to, dzieła wyglądały bardziej baśniowo, niż realistycznie.

Mistrz Tryptyku Dominikańskiego, *Ucieczka do Egiptu*, fragment ołtarza, 1465

Malarzem małopolskim związanym z warsztatami szkoły sądeckiej był autor *Ucieczki do Egiptu* - kwatery *Ołtarza Dominikańskiego*, wykonanego dla kościoła Dominikanów w Krakowie. W obrazie został zastosowany tzw. styl łamany, widoczny szczególnie w białych draperiach, a stosowany wcześniej w malarstwie niderlandzkim i austriackim. Postacie ludzkie i osiołek uzyskały trójwymiarową, niemal rzeźbiarską plastyczność. Malarz małopolski zastosował utrzymane w niderlandzkim stylu pejzażowe tło o podwyższonym horyzoncie, w którym - jako pierwszy - wprowadził do sztuki Krakowa rozległy pejzaż z wizerunkiem zamku.

Mikołaj Haberschrack, *Poliptyk augustiański,* 1468, malarstwo małopolskie, nurt realistyczny późnego gotyku

Wykonaj polecenia związane z pierwszą kwaterą ołtarza

a) Określ źródło ikonograficzne i nazwę cyklu, do którego należy obraz

.....
.....
.....

b) Określ kompozycję i relacje przestrzenne

.....
.....
.....
.....
.....

c) Opisz światło i modelunek światłocieniowy

.....
.....
.....
.....
.....

d) Opisz kolorystykę obrazu
kolor lokalny, ...
.....
.....
.....

e) Opisz sposób obrazowania i użyte środki malarskie
realia epoki, w której żył artysta, ...
.....
.....

Wpływy malarstwa niderlandzkiego:

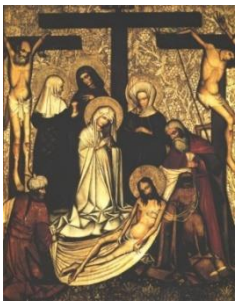

Opłakiwanie z Chomranic

Dzieło ze środowiska sądeckiego - obraz artysty zwanego Mistrzem Opłakiwania, zdradzające artystyczny wpływ malarstwa włoskiego ze Sieny. W obrazie o niezwykle silnym kolorze, podkreślony został linearyzm, jednocześnie autor oddał stany duchowe, przytłumiając akcenty tragiczne i wprowadzając nostalgiczną ciszę i spokój. Dzięki temu scena zyskuje na wzniosłości chwili, powadze i kontemplacji. Mistrz Opłakiwania operuje dekoracyjnymi detalami, widocznymi w stroju Nikodema o bogatym złocistym ornamencie, czy drobiazgowo opracowanej roślinności. Ornamenty roślinne pojawiają się także w złoconym tle.

Pieta z Tubądzina

Na skraju kompozycji znajduje się klęcząca postać duchownego. Obecność adoranta, w powiązaniu z eschatologiczną symboliką narzędzi Męki Pańskiej (arma passionis) wskazuje na epitafijną funkcję obrazu. (...) Indywidualnym wyróżnikiem tej grupy są akcenty italianizujące. W wyobrażeniu Piety taką genezę ma umiejscowienie Marii u stóp krzyża oraz obecność aniołów. Z kolei twarz Marii oraz sposób ułożenia okalającego.

Malarstwo śląskie:

Ołtarz (poliptyk) świętej Barbary, 1447

z kościoła ……..

Nicolaus, Obilman, Ołtarz z kościoła św. Piotra i Pawła w Legnicy (**Poliptyk legnicki**), 1466, poliptyk, tempera na drewnie sosnowym i jodłowym

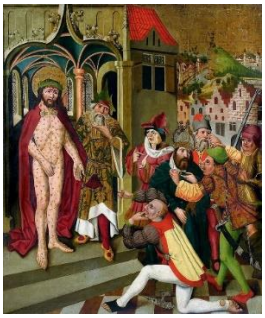

Szkoła małopolska:

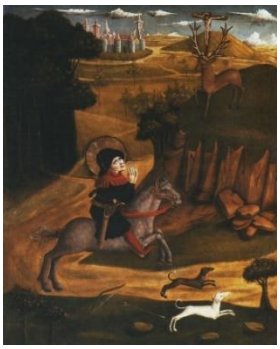

Św. Eustachy na łowach, Mistrz Chórów

Jan Wielki, *Wniebowzięcie Marii*, katedra we Włocławku

Poliptyk św. Jana Jałmużnika został ufundowany przez Mikołaja Lanckorońskiego, cześnika sandomierskiego i posła królewskiego do Turcji i przeznaczony do kaplicy rodowej w kościele Augustianów w Krakowie. Czas powstania dzieła ustala przywilej biskupa krakowskiego Jana Konarskiego wydany w **1504** dla nowo ufundowanego ołtarza.

Szkoła pomorska:

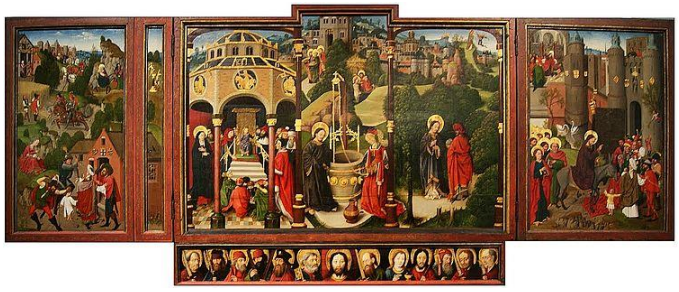

Ołtarz jerozolimski

Ołtarz przeznaczony pierwotnie dla kościoła ……

……., dziś znajduje się w zbiorach

……

Miasto w tle to …… . W środkowej części ukazano trzy główne sceny: *Dwunastoletni Chrystus w świątyni, Rozmowa Chrystusa ze Samarytanką przy studni Jakubowej* oraz *Kuszenie Chrystusa*. Tło tworzy rozbudowana sceneria krajobrazowo-architektoniczna, w której wyróżnia się panoramiczne wyobrażenie Jerozolimy. Na skrzydłach bocznych: *Ucieczka Świętej Rodziny do Egiptu, Strącenie bożków pogańskich, Rzeź Niewiniątek, Cud ze zbożem i Pościg Heroda* oraz *Wjazd Chrystusa do Jerozolimy* i *Wypędzenie przekupniów ze świątyni*.

"Trójca Święta" (tzw. Pietas Patris), ok. 1435, nieznany malarz działający w Gdańsku, tempera na desce dębowej, 159 x 155,2 cm, Muzeum Narodowe w Warszawie

Wyjaśnij motyw ikonograficzny: ……

……..

……..

……..

Tablica X przykazań z kościoła mariackiego w Gdańsku, 1480-90

to tempera na drewnie nieznanego malarza dolnoniemieckiego przebywającego w Gdańsku i pracującego na zlecenie władz miejskich. Tablica przedstawia zilustrowane w postaci scenek rodzajowych nakazy i zakazy dekalogu. Na każdym z dziesięciu obrazów z lewej strony odnajdujemy posłuszeństwo wobec nakazu prawa, z prawej natomiast występek i grzech. Wypełnieniu przykazania towarzyszy anioł zaś naruszeniu go diabeł. Banderole z inskrypcjami napisanymi minuskułą w języku staroniemieckim ułatwiają zrozumienie przedstawień malarskich. Dzieło to jest swoistą *biblią pauperum*.

Przykazania:

I: kobieta i czterej mężczyźni klęczą przed błogosławiącym Chrystusem oraz grupa osób adorująca bożka ustawionego na kolumnie.

II: grupie mężczyzn i kobiet towarzyszy anioł oraz dwa epizody: sędzia przyjmujący zeznania i składanie przysięgi.

III: wierni słuchający kazania oraz zabawa w karczmie połączona z pijaństwem.

IV: rodzice z dziećmi przy zastawionym stole oraz córka i syn bijący starych rodziców.

V: wędrowcy idący drogą oraz scena zabójstwa.

VI: ceremonia zawarcia małżeństwa i trzy zabawiające się pary, dwie tańczące, jedna w uścisku.

VII: anioł powstrzymuje mężczyznę z siekierą przed rabunkiem wobec idących drogą dwóch mężczyzn i kobiety oraz dwaj złodzieje kradnący z sypialni
kosztowne przedmioty i widoczna przez okno szubienica z trzema wisielcami.

VIII: dwaj mężczyźni fałszywie oskarżający młodą kobietę przed starym mężem oraz prawdomówni świadkowie, którzy opuszczają salę.

IX: młoda kobieta stojąca przed brodem na brzegu rzeki z obnażoną powyżej kolana nogą budzi zainteresowanie wyglądającego przez okno króla i licznego grona mężczyzn oraz anioł z grupą modlących się wędrowców.

X: spadkobiercy i rodzina zmarłego oglądający jego dobytek oraz grupa poważnych osób z aniołem.

Dyptyk Winterfeldów, ok. 1430

Kielich kaliski, fundacja króla .....

Gotycka monstrancja z kościoła Bożego Ciała w Poznaniu (ok. 1400 roku). Dar Władysława Jagiełły dla kościoła Bożego Ciała w Poznaniu. Obecnie w zbiorach poznańskiego Muzeum Archidiecezjalnego

Monstrancja składa się z stopy, trzonu z nodusem oraz otoczonego tzw. glorią reservaculum (repozytorium na hostię) z melchizedekiem. Na zwieńczeniu znajduje się najczęściej krzyż. Św. Karol Boromeusz zalecał umieszczanie figury Chrystusa Zmartwychwstałego.

W wierze katolickiej konsekrowana hostia jest uobecnieniem Jezusa Chrystusa, Boga-Człowieka. Wraz z rozpowszechnieniem kultu Bożego Ciała ukształtowała się forma naczynia do prezentacji Najświętszego Sakramentu. Monstrancje wykonywano ze złota (lub pozłacane) lub innych cennych surowców, często są dziełami złotnictwa.

W dobie późnego średniowiecza monstrancje przybierały formę stylizowanej, wieżowej kapliczki będącej swego rodzaju świątynią Chrystusa (wtedy hostię umieszcza się często w miejscu serca), w nowożytności rozpowszechniła się forma solaryczna – w formie promienistej glorii, w którego centrum umieszczona jest hostia.

Relikwiarz świętego Zygmunta – gotycki relikwiarz w kształcie pełnoplastycznego popiersia (hermy) przedstawiającego świętego Zygmunta wykonany w roku 1370. Miejsce wykonania dzieła jest dyskusyjne, badacze optowali zarówno Akwizgran, Pragę oraz Kraków, miasta będące wówczas prężnymi ośrodkami złotniczymi. Pierwotnym miejscem, gdzie wystawiano relikwiarz, była katedra w Płocku. Obecnie prezentowany jest w zbiorach złotnictwa płockiego Muzeum Diecezjalnego. Relikwiarz jest cennym przykładem złotnictwa doby panowania Kazimierza III Wielkiego. Relikwiarz jest wykonany ze srebra, które jest częściowo pozłacane. Ma plan zbliżony do owalu. Ponad wydatnym ażurowym cokołem z motywem o kształcie treflowym znajduje się pas z minuskułową inskrypcją.

Marcin Marciniec, Relikwiarz na głowę św. Stanisława, 1504; złoto zdobione perłami, szafirami i diamentami, średnica 31 cm, wł. skarbiec katedry na Wawelu w Krakowie

ĆWICZENIA UTRWALAJĄCE WIEDZĘ O SZTUCE ŚREDNIOWIECZA

Zaznacz trzy rzeźby nagrobne Wita Stwosza, które znajdują się w Polsce.

A. Nagrobek Piotra z Bnina w katedrze we Włocławku
B. Nagrobek Zygmunta Starego w katedrze na Wawelu
C. Nagrobek Stefana Batorego w katedrze na Wawelu
D. Nagrobek Zbigniewa Oleśnickiego w katedrze w Gnieźnie
E. Nagrobek Kazimierza Jagiellończyka w katedrze na Wawelu
F. Nagrobek Bahrów w kościele Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Gdańsku

Podaj nazwisko autora wymienionych poniżej dzieł rzeźbiarskich i ustal ich chronologię. Przy tytułach wpisz cyfry od 1 do 3, rozpoczynając od najwcześniejszego.

Dzieło	Chronologia	Autor dzieła
Nagrobek Kazimierza Jagiellończyka		
Ołtarz Mariacki		
Epitafium Kallimacha		

Podaj nazwę dziedziny sztuki, w jakiej specjalizował się każdy z wymienionych poniżej artystów średniowiecza.

M. Schongauer ……
Gislebertus ……
Piotr Parler ……
Wit Stwosz ……

Do podanych określeń dotyczących rzeźby, dopisz dla jakiego stylu (romanizm czy gotyk) są najbardziej charakterystyczne.

Prawo ram .....
Pojawienie się ołtarza szafiastego .....
Hieratyzm .....
Frontalność ujęcia .....
Rozpowszechnianie się rzeźb wolno stojących .....
Silniejsza tendencja obserwacji natury .....

Uzupełnij zdanie:

Sztuka ..... symbolizowała światło boskiej chwały i miłości, czego wspaniałym przykładem mogą być katedry, na przykład katedra w ..... we Francji.

Podaj nazwę zgromadzenia zakonnego, dla którego powstały następujące budowle:

- chór opactwa w Saint Denis .....
- bazylika w Pelplinie .....
- zamek w Malborku .....

Wykonaj polecenia związane z jednym ze znanych dzieł gotyckich:

a) Napisz, jaki temat przedstawiono w dolnej części kwatery głównej ołtarza mariackiego Wita Stwosza

.....

b) Zaznacz właściwe dokończenie zdania.

Temat ten został zaczerpnięty z/ze:

A. Nowego Testamentu
B. Starego Testamentu
C. Apokryfów
D. Pism św. Ignacego Loyoli

Zaznacz imiona trzech władców, związanych z okresem gotyku polskiego

A. Królowa Jadwiga
B. Stanisław August Poniatowski
C. Kazimierz Wielki
D. Zygmunt August
E. Władysław II Jagiełło

Wykonaj polecenia związane z poniższym rysunkiem:

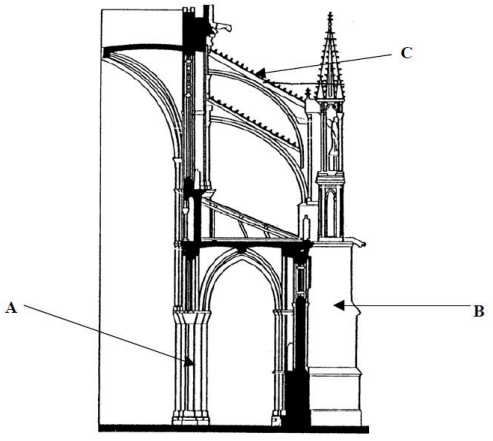

Podaj nazwy elementów konstrukcyjnych oznaczonych strzałkami na poniższym schemacie.

A. .....
B. .....
C. .....

Napisz wypracowanie na jeden z poniższych tematów:

Temat 1. Architektura gotycka stanowiła odzwierciedlenie religijnego ducha epoki. Udowodnij tę tezę na trzech dowolnie wybranych przykładach budowli.

Temat 2. Omów na trzech wybranych przykładach, w jaki sposób w sztuce średniowiecza ukazywano postać Matki Boskiej.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....